

TURKISTONDA JADIDCHILIK HARAKATI

*Qashqadaryo viloyati, Qamashi tumani
2-son politexnikumi tarix fani o'qituvchisi
G'oyipova Sevara Bahriddinovna*

Annotatsiya: Ushbu maqolada XIX asr oxiri – XX asr boshlarida Turkiston o'lkasida shakllangan jadidchilik harakatining vujudga kelish sabablari, ijtimoiy-siyosiy va ma'naviy-ma'rifiy hayotdagi o'rni tahlil qilinadi. Jadidchilik harakati milliy uyg'onish jarayonining muhim bosqichi sifatida baholanib, uning asosiy maqsadi xalqni ilm-ma'rifatga chorlash, zamonaviy ta'lim tizimini shakllantirish va jamiyat tafakkurini yangilashdan iborat bo'lganligi yoritiladi. Shuningdek, jadidlarning matbuot, maktab, adabiyot va madaniyat rivojiga qo'shgan hissassi ilmiy asosda ochib beriladi. Maqolada jadidchilik g'oyalari orqali milliy o'zlikni anglash, mustaqil fikrlash va taraqqiyot sari intilish jarayoni muhim tarixiy hodisa sifatida ko'rsatib beriladi.

Kalit so'zlar: jadidchilik harakati, Turkiston o'lkasi, milliy uyg'onish, ma'rifatparvarlik, yangi usul maktablari, ijtimoiy islohotlar, jadid ziyolilari, matbuot va ma'naviyat, ta'lim taraqqiyoti, milliy ong.

XIX asr oxiri va XX asr boshlarida Turkiston o'lkasida yuzaga kelgan jadidchilik harakati mintaqa tarixida muhim ijtimoiy-ma'naviy hodisalardan biri hisoblanadi. Bu davrda jamiyat hayotida chuqur inqiroz holatlari, ilm-fan va ta'lim tizimining eskirganligi, xalqning ijtimoiy faolligining sustligi taraqqiyot jarayoniga jiddiy to'sqinlik qilayotgan edi. Ana shunday murakkab tarixiy sharoitda jadid ziyolilari xalq ongini uyg'otish, jamiyatni isloh qilish va zamonaviy taraqqiyot yo'liga olib chiqishni o'z oldilariga muhim vazifa qilib qo'ydilar. Jadidchilik harakati, avvalo, ma'rifatparvarlik g'oyalari asosida shakllanib, yangi usuldagi maktablar ochish, dunyoviy bilimlarni keng targ'ib etish, milliy matbuotni rivojlantirish orqali xalqning tafakkurini yangilashga xizmat qildi. Ushbu harakat vakillari ilm-ma'rifatni jamiyat taraqqiyotining asosiy omili sifatida baholab, milliy ong va o'zlikni anglash masalasiga alohida e'tibor qaratdilar. Shu bois jadidchilik harakatini o'rganish nafaqat tarixiy jarayonlarni tahlil qilish, balki bugungi ijtimoiy-ma'naviy taraqqiyot uchun ham muhim ilmiy ahamiyat kasb etadi. Mazkur maqolada Turkistonda jadidchilik harakatining shakllanish omillari, asosiy yo'nalishlari va tarixiy ahamiyati ilmiy nuqtayi nazardan yoritib beriladi.

Jadidchilik harakatining vujudga kelishi va shakllanishi

XIX asr oxiri – XX asr boshlarida Turkiston o'lkasida ijtimoiy-iqtisodiy va madaniy qoloqlik kuchayib bordi. An'anaviy maktab va madrasalarda ta'lim asosan

diniy fanlar bilan cheklanib, zamonaviy bilimlar deyarli o'qitilmas edi. Aholi orasida savodsizlikning keng tarqalishi jamiyat taraqqiyotiga jiddiy to'sqinlik qildi. Shu sharoitda ilg'or fikrli ziyolilar tomonidan jamiyatni yangilash zarurati paydo bo'ldi va natijada jadidchilik harakati shakllandi. Ushbu harakat ma'rifatparvarlik g'oyalari asosida vujudga kelib, taraqqiyotning asosiy yo'li sifatida ta'lim islohini ilgari surdi.

Jadidlarning ma'rifiy faoliyati va ta'lim islohotlari

Jadidchilik harakatining asosiy yo'nalishi yangi usuldagi maktablarni tashkil etishdan iborat bo'ldi. "Usuli jadid" maktablarida tovush asosida savod o'rgatish, matematika, geografiya, tarix, tabiiy fanlar kabi dunyoviy fanlar o'qitila boshlandi. XIX asr oxiri va XX asr boshlarida Toshkent, Samarqand, Qo'qon, Buxoro va Farg'ona vodiysida o'nlab yangi maktablar faoliyat yuritdi. Mahmudxo'ja Behbudiy, Munavvarqori Abdurashidxonov, Abdulla Avloniy, Abdurauf Fitrat kabi jadid ziyolilari darsliklar yaratib, teatr va adabiyot orqali ham xalqni ma'rifatga chorladilar. Jadidlar faoliyatida matbuot muhim o'rin tutib, "Taraqqiy", "Sadoyi Turkiston", "Oyna" kabi nashrlar orqali ilm-fan va taraqqiyot g'oyalari keng targ'ib qilindi.

Jadidchilik harakatining ijtimoiy-siyosiy ahamiyati

XX asr boshlariga kelib jadidchilik harakati faqat ma'rifiy yo'nalish bilan cheklanmay, ijtimoiy-siyosiy mazmun kasb eta boshladi. Jadidlar milliy ongini uyg'otish, xalqning o'z taqdirini o'zi belgilash g'oyasini ilgari surdilar. 1917-yil voqealari davrida ular Turkiston muxtoriyati g'oyasini qo'llab-quvvatlab, milliy davlatchilikni tiklashga intildilar. Jadidchilik harakati Turkistonda milliy uyg'onish jarayonining muhim bosqichi bo'lib, xalqning siyosiy tafakkuri va ma'naviy taraqqiyotiga kuchli ta'sir ko'rsatdi.

Jadidchilik mavzusini politexnikumlarda o'qitish zarurati

Bugungi kunda politexnikumlarda ta'lim olayotgan o'quvchilar nafaqat kasbiy bilimlarga, balki yuksak ma'naviy va fuqarolik ongiga ega bo'lishi lozim. Shu nuqtayi nazardan jadidchilik harakati mavzusi yoshlarni tarixiy tafakkur asosida tarbiyalashda muhim ahamiyat kasb etadi. Ushbu mavzu orqali o'quvchilar millat taraqqiyoti, ilm-ma'rifatning jamiyat rivojida o'rni hamda zamonaviy fikrlash zarurati haqida chuqur tushunchaga ega bo'ladilar. Jadidlar ilgari surgan g'oyalar bugungi kasbiy ta'lim mazmuni bilan bevosita uyg'unlik kasb etadi.

Jadidchilik g'oyalarining o'quvchilarga beradigan tarbiyaviy va ma'naviy ahamiyati

Jadidchilik harakati politexnikum o'quvchilarida bilimga intilish, mehnatsevarlik va mustaqil fikrlash ko'nikmalarini shakllantirishga xizmat qiladi. Jadidlar ilmni taraqqiyotning asosiy omili sifatida baholagan bo'lib, bu g'oya bugungi texnik va kasbiy ta'lim yo'nalishlari uchun ham muhimdir. Ushbu mavzu o'quvchilarda vatanparvarlik, milliy g'urur, ijtimoiy mas'uliyat kabi fazilatlarni

mustahkamlaydi. Ayniqsa, jadid ziyolilarining fidoyiligi yoshlar uchun ijobiy hayotiy namuna vazifasini bajaradi.

Jadidchilik mavzusining zamonaviy ta'lim jarayonidagi ahamiyati

Jadidchilik harakatini o'qitish politexnikum o'quvchilarini faqat kasb egasi sifatida emas, balki ongli va faol fuqaro sifatida shakllantirishga xizmat qiladi. Ushbu mavzu orqali o'quvchilar jamiyat taraqqiyoti ilm, texnika va ma'naviyat uyg'unligiga bog'liq ekanligini anglay boshlaydilar. Natijada yoshlarda kelajak kasbiy faoliyatiga mas'uliyat bilan yondashish, yangilikka ochiqlik va doimiy o'z ustida ishlash kabi muhim kompetensiyalar shakllanadi. Shu sababli jadidchilik harakati mavzusi politexnikum ta'lim tizimida muhim tarbiyaviy va ijtimoiy ahamiyatga ega hisoblanadi.

Xulosa qilib aytganda, Turkistonda jadidchilik harakati mavzusini bugungi politexnikum ta'lim tizimida o'qitish yoshlarning ma'naviy va intellektual rivojida muhim ahamiyat kasb etadi. Ushbu mavzu orqali o'quvchilar ilm-ma'rifatning jamiyat taraqqiyotidagi o'rnini chuqur anglaydilar hamda kasbiy bilim bilan bir qatorda ma'naviy barkamollik zarurligini tushunib yetadilar.

Jadidlar tomonidan ilgari surilgan bilimga intilish, mehnatsevarlik, yangilikka ochiqlik va vatanparvarlik g'oyalari politexnikum o'quvchilarida zamonaviy kasbiy kompetensiyalarni shakllantirishga xizmat qiladi. Bu esa ularning kelajakdagi mehnat faoliyatiga mas'uliyat bilan yondashishiga, mustaqil fikrlashiga va ijtimoiy faolligini oshirishga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Shu sababli jadidchilik harakati mavzusi politexnikum o'quvchilarini faqat kasb egasi sifatida emas, balki ongli, ma'naviy yetuk va jamiyat taraqqiyotiga hissa qo'sha oladigan shaxs sifatida tarbiyalashda muhim pedagogik ahamiyatga ega hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Avloniy A. **Turkiy guliston yoxud axloq.** — Toshkent: Ma'naviyat, 2004.
2. Behbudiy M. **Tanlangan asarlar.** — Toshkent: Fan, 1999.
3. Fitrat A. **Milliy uyg'onish va ma'rifat masalalari.** — Toshkent: Sharq, 2001.
4. Qosimov B. **Jadidchilik harakati va uning tarixiy ahamiyati.** — Toshkent: O'qituvchi, 2006.
5. Karimov I. A. **Yuksak ma'naviyat — yengilmas kuch.** — Toshkent: Ma'naviyat, 2008.
6. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti asarlari to'plami. — Toshkent: O'zbekiston, 2017.
7. O'zbekiston tarixi. 3-jild. — Toshkent: Fan, 2000.
8. Abdullayev S. **O'zbek pedagogik tafakkuri tarixi.** — Toshkent: O'qituvchi, 2010.
9. Yo'ldoshev J. **Ma'naviy tarbiya asoslari.** — Toshkent: Sharq, 2015.
10. Umumiy o'rta va kasbiy ta'lim uchun tarix fan dasturlari. — Toshkent, 2020.